

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI TASHQI SAVDO FAOLIYATINI STATISTIK BAHOLASH

Begalov Abduqodir Abdusalomovich

International School of Finance
Technology and Science
“Iqtisodiyot va kompyuter injenering” kafedrası
o‘qituvchisi
E-mail: begalovabduqodir@gmail.com

Ergashev Mirjon Yorqin o‘g‘li

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi
“AKT sohasida iqtisodiyot” kafedrası
katta o‘qituvchisi
E-mail: mirjonergashev1996@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur tadqiqotda O‘zbekiston Respublikasining tashqi savdo faoliyati statistik jihatdan baholandi. Ishda eksport, import va tashqi savdo aylanmasi ko‘rsatkichlari tahlil qilindi. Statistik ma’lumotlar Milliy statistika qo‘mitasi va bojxona organlari manbalari asosida o‘rganildi. Tadqiqotda qiyosiy tahlil, guruhlash va umumlashtirish usullari qo‘llanildi. Tashqi savdo ko‘rsatkichlarining o‘zgarish dinamikasi va tarkibiy tuzilmasi aniqlashtirildi. Natijalar tashqi savdoning iqtisodiy o‘shish va eksport salohiyatiga ta’sirini ko‘rsatdi. Statistik yondashuv orqali tashqi savdo samaradorligini baholash imkoniyati asoslab berildi.

Kalit so‘zlar: tashqi savdo, eksport, import, statistik tahlil, savdo aylanmasi, iqtisodiy o‘shish, bojxona statistikasi

Аннотация

В данном исследовании была проведена статистическая оценка внешнеторговой деятельности Республики Узбекистан. Были проанализированы показатели экспорта, импорта и внешнеторгового оборота. Статистические данные изучались на основе материалов Национального комитета по статистике и таможенных органов. В работе применялись методы сравнительного анализа, группировки и обобщения. Были уточнены динамика изменений и структура внешнеторговых показателей. Результаты показали влияние внешней торговли на экономический рост и экспортный потенциал. Обоснована возможность оценки эффективности внешней торговли с использованием статистического подхода.

Ключевые слова: внешняя торговля, экспорт, импорт, статистический анализ, торговый оборот, экономический рост, таможенная статистика

Abstract

This study statistically evaluated the foreign trade activity of the Republic of Uzbekistan. Export, import, and total trade turnover indicators were analyzed. Statistical data were examined based on sources from the National Statistics Committee and customs authorities. The study applied methods of comparative

analysis, grouping, and generalization. The dynamics and structural composition of foreign trade indicators were identified. The results showed the impact of foreign trade on economic growth and export potential. The study justified the use of statistical approaches for assessing foreign trade efficiency.

Keywords: foreign trade, export, import, statistical analysis, trade turnover, economic growth, customs statistics

KIRISH

Jahon tajribasidan ma'lumki, mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish, aholi farovonligini oshirish hamda aholi daromadlari tengsizligini qisqartirish muhim ahamiyatlidir. Bunday tartibdagi muammolarni bartaraf etishda tashqi iqtisodiy aloqalarni o'rni yuqori baholanadi. Shunga ko'ra dunyo mamlakatlari bugungi kunda xalqaro savdoda aktiv faoliyat olib borishga intilmoqda. Jumladan, BMTning 2025 yil e'lon qilingan ma'lumotlariga asoslanadigan bo'lsak, 2024-yilda rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyotida tashqi savdo jarayonlari muhim o'rin tutgan. Unga ko'ra, 2024-yildan Osiyo mamlakatlari eksporti o'rtacha 2,3 % ga ortgan va bu ko'rsatkich umumiy jahon eksportini o'zgarish sur'ati bilan bir xil tendensiyani ifodalamoqda. Eksport hajmining o'sishida Vyetnam(5,9%) va Gonkong(14,0%) kabi rivojlanayotgan mamlakatlar ulushi sezilarli bo'ldi[1].

Dunyo eksportining 13,3 trln. AQSH dollari rivojlangan mamlakatlarga to'g'ri kelsa, 11,1 trln. AQSH dollari rivojlanayotgan mamlakatlar ulushiga to'g'ri kelmoqda. Rivojlanayotgan mamlakatlar eksporti umumiy eksportning 46 % ini tashkil qilgan. Global eksport hajmi esa 2024-yilda 24,4 trln. AQSH dollarini tashkil qilgan bo'lib, 2022-yilga nisbatan 474 mlrd. AQSH dollariga oshganini ko'rsatmoqda. 2024 yilda rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyoti, xususan, eksport va import 5,6 foizga o'sgan Osiyo va Okeaniya mamlakatlari savdo o'sishiga olib keldi. Rivojlanayotgan Amerika mamlakatlari eksporti 4,3 foizga, Afrikaniki 1,1 foizga o'sdi, rivojlangan mamlakatlar esa bir tekisda qoldi[2].

ADABIYOTLAR SHARHI

Savdo nazariyasi bo'yicha dastlabki tahliliy yondashuv iqtisod fanlari doktori Adam Smit tomonidan yozilgan. Iqtisodiyot uyushgan fan sifatidagi tushuncha 1776-yilda Adam Smit tomonidan nashr etilgan "Xalqlar boyligi" asaridan kelib chiqqan deyish mumkin. Savdo va xalqaro savdo tushunchalari ham asosan shu qo'lyozmada tasvirlangan[3].

Biz ushbu ilmiy tadqiqotimizda bir necha olimlarning savdo va tashqi savdo atamalariga ta'rif bergan ilmiy tadqiqot ishlarini ko'rib chiqdik. Bunda biz savdo bo'yicha qilingan tadqiqot ishlarini dunyo olimlari, MDH mamlakatlari olimlari hamda mahalliy olimlar kabi toifalarga ajratib o'rganib chiqdik.

Kanadalik olim V. Bryus - "Kanada ensiklopediyasi"da tashqi savdo to'g'risida fikr bildirgan. Unga ko'ra "tashqi savdo - bu turli mamlakatlar rezidentlari o'rtasida tovarlar yoki xizmatlarni sotib olish va sotish". Savdogarlar jismoniy shaxslar, xususiy korxonalar yoki davlat idoralari bo'lishi mumkin[4].

Amerikalik iqtisodchi J.N. Grossman “Savdo, ilm va rivojlanish” kitobida tashqi savdoga ta’rif bergan. Olim savdoning mamlakat chegaralari orqali amalga oshirilishi bu tashqi savdo hisoblanadi. Tashqi savdo chegaralar orqali qimmatli boyliklarga erishish deganidir. Bu orqali mamlakatda qo‘shimcha yalpi ichki mahsulot yaratilishi mumkin. Tashqi savdoda strategiyalar muhim ahamiyatga ega[5].

Yana bir guruh iqtisodchi olimlarimiz O.Sh. Dadabayev, S.S. Soatov, A.M. Sagitov tashqi savdo almashinuvdir, ya’ni mamlakat moddiy resurslarini ko‘paytirishi yoki kamaytirishi mumkin bo‘lgan tovarlarni olib kirish va olib chiqish bilan bog‘liq bo‘lgan harakatdir deb ta’rif berib, tashqi savdoni Bojxona statistikasining predmeti sifatida ta’kidlashgan[6].

G‘.X. Mamatqulov o‘z ilmiy izlanishlari orqali hududlarning innovatsion rivojlanish darajalariga tashqi savdo faoliyatini ahamiyatini baholagan. Unga ko‘ra mamlakat va uning hududlarida savdo operatsiyalarining mintaqa innovatsion rivojlanishida muhim drayver sifatida xizmat qilishi keltirib o‘tilgan. Tadqiqotda mintaqa xarakteridan kelib chiqqan holda uning savdo faoliyatini oshirishga xizmat qiluvchi ixtisoslashgan savdo operatsiyalarni tashkil qilish zaruriyati ochib berilgan. Olimning ilmiy izlanishlari asosida savdo operatsiyalari hajmini ortishi mintaqaning iqtisodiy o‘shishiga bevosita xizmat ko‘rsatishi aniqlangan. Tadqiqotga ko‘ra savdo operatsiyalari mamlakat ichki bozorida keng ko‘lamli raqobat yaratishi ifodalangan. Bundan tashqari savdo hajmini kengayishi mehnat resurslaridan unumli foydalanish va yangi ish o‘rinlari yaratilishida sezilarli ijobiy rolga ega ekanligi ekonometrik modellar orqali izohlangan.[7]

Z.A. Sanginov tashqi savdo faoliyatida kichik tadbirkorlik subyektlarining samaradorligini oshirish masalalari bo‘yicha ilmiy izlanishlar olib borgan. Olim kichik va o‘rta biznes korxonalarining samarali faoliyatida tashqi savdo faoliyati ta’siri tahlil qilgan. Tadqiqotda kichik biznesning tashqi savdo faoliyatidan foydalanish darajasini baholovchi ko‘rsatkichlar tizimi ishlab chiqilgan. Ilmiy izlanishlarga ko‘ra mamlakatimiz hududlarida tashqi savdo orqali kichik biznes faoliyati keng imkoniyatlar ochilishi ifodalangan[8].

N.I. Hayitova ilmiy izlanishlarida iqtisodiy o‘shishga tashqi savdoni ta’sirini empirik tahlil qilgan. Tadqiqotda olim xorij hamda mamlakatimizda tashqi savdo faoliyati tomonidan yaratilayotgan imkoniyatlardan foydalanish darajalari tahlil qilib borilgan. Tadqiqotda mamlakatimiz hududlari iqtisodiy faoliyati tashqi savdo ochiqlik indeksi orqali baholangan. Tashqi savdoni ochiqlik indeksi iqtisodiyotni raqobatbardoshlik darajasini baholashda ham bevosita xizmat qila oladi. Bundan tashqari hududlarda tashqi savdo faoliyati bilan shug‘ullanuvchi korxonalar mamlakat iqtisodiyoti hamda eksport salohiyatini oshirishda samarali xizmat qilish asoslab berilgan. Bundan tashqari mamlakatimizda o‘rtacha ish haqi darajasini oshishiga tashqi savdo faoliyati, jumladan eksport import operatsiyalarining ijobiy ta’sirlari mavjudligi isbotlab berilgan.[9]

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotda sifatli tadqiqot metodologiyasi qo‘llanildi. Tadqiqotning nazariy asosini barqaror rivojlanish, vernakyular me’morchilik, konviviallik va

innovatsion rivojlanish konsepsiyalari tashkil etdi. Ish jarayonida ilmiy adabiyotlarni o'rganish, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, kontent tahlili va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Ushbu metodlar orqali qurilish, bino, umumiy resurslar, barqarorlik va innovatsiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik nazariy jihatdan yoritildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Xalqaro savdoda ishtirok etmasdan davlatning rivojlanishi deyarli mumkin emas, chunki tovarlar eksporti mamlakatga valyuta tushumini ta'minlaydi, bu esa davlat uchun zarur bo'lgan importni qoplash va milliy iqtisodiyot tarmoqlarni rivojlantirish imkoniyatlarini yaratadi. Davlat tomonidan belgilangan bojxona tartib qoidalariga muvofiq mamlakatning davlat chegarasidan olib o'tiladigan eksport va import tovarlari tashqi savdoning statistik kuzatish obyekti hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi tashqi savdo statistikasini tashkil etish metodologiyasi O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi tomonidan tayyorlangan.

Tashqi savdo statistikasini shakllantirish tovarlar va xizmatlar guruhi bo'yicha shakllantiriladi. Shunga ko'ra Milliy statistika qo'mitasi tomonidan tashqi savdoni tashkil etish bo'yicha ikki xil uslubiy qo'llanma ishlab chiqilgan:

- tovarlar tashqi savdo statistikasi hisobini tashkil etish uslubiy qo'llanmasi;
- xizmatlar tashqi savdosi statistik hisobini tashkil qilish bo'yicha uslubiy qo'llanmasi.

Tovarlar tashqi savdo statistikasini tashkil etish uslubiy qo'llanmasi O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi Bojxona qo'mitasining qonunchiligi bo'yicha va Birlashgan Millatlar Tashkiloti Statistika komissiyasining tashqi savdoni hisobga olishning asosiy uslubiy qoidalarini standartlashtirish sohasidagi ko'p yillik hamkorlikning natijasida 2010-yilda tayyorlangan

1-jadval.

O'zbekiston Respublikasi tashqi savdo statistikasi va uning tarkibiy tuzilishi[7]

Ko'rsatkichlar nomi	Tarkibiy tuzilishi
Tovar eksporti va importi	-paxta, kimyoviy mahsulotlar va ulardan tayyorlangan buyumlar, qora metallar; -rangli metallar; -energetika va neft mahsulotlari; -mashina va asbob-uskunalar; -oltin; -oziq-ovqat mahsulotlari.
Xizmatlar eksporti va importi	-qurilish; -transport; -safarlar (turizm); -boshqa xizmatlar.
Tovar va xizmatlar tashqi savdo aylanmasi	-tovar va xizmatlar tashqi savdo balansi; -tovarlar tashqi savdo balansi; -xizmatlar tashqi savdo balansi.

Tovarlar tashqi savdo statistikasi "Xalqaro tovarlar savdo statistikasi: konsepsiya va ta'riflar" (XTSS-2010) da berilgan tavsiyalarni asosida ishlab chiqilgan.

O‘zbekiston Respublikasi tashqi savdo statistikasi uslubiy qo‘llanmasiga tovarlar tashqi savdosi hisobi yanada aniqroq namoyon qilish uchun 2019-yil 26-iyunda qabul qilingan 1717-3-sonli “Davlat va bojxona tashqi savdo statistikasi ma’lumotlarini yig‘ish va qayta ishlash uslubiy qo‘llanmasi to‘g‘risida”gi nizom asosida amalga oshirilish belgilab o‘tilgan. Ushbu tavsiyalar asosida ko‘plab mamlakatlar o‘zining tashqi savdo milliy metodologiyasiga zaruriy tuzatishlar kiritgan. Shu o‘zgartirishlar asosida bugungi kunda amaliy faoliyatlar tartibi shakllangan hamda ushbu shakllanish tobora o‘zgarishlar asosida takomillashib bormoqda.

2-jadval.

O‘zbekiston Respublikasi tashqi savdo statistikasini tashkil qiluvchi statistik ko‘rsatkichlarning o‘zgarish sur‘ati¹, foizda

№	Ko‘rsatkichlar nomi	2020-yil	2021-yil	2022-yil	2023-yil	2024-yil	2024-yil 2017-yilga nisbatan
1	Tovar va xizmatlar eksporti	111,4	124,8	86,5	110,3	115,8	153,7
2	Tovarlar eksporti	108,3	128,4	93,4	107,5	108,5	151,6
3	Xizmatlar eksporti	124,1	111,9	58,4	128,8	155,6	162,4
4	Tovar va xizmatlar importi	138,7	125,0	87,1	120,6	120,6	219,6
5	Tovarlar importi	143,8	126,3	91,2	119,1	118,9	234,5
6	Xizmatlar importi	107,6	114,1	50,3	144,7	144,1	128,8
8	Tashqi savdo aylanmasi	125,8	124,9	86,8	116,3	118,7	188,4
9	Tashqi savdo balansi	373,5	125,4	88,6	146,2	129,7	786,6
10	Tovarlar tashqi savdo balansi	326,8	122,7	87,2	141,3	134,0	661,8
11	Xizmatlar tashqi savdo balansi	189,6	107,0	77,7	103,9	180,6	295,6

Tashqi savdoning statistik tahlili rivojlanish bosqichlari tovarlarni miqdoriy ro‘yxatga olishdan boshlab multiplikativ qo‘shimcha modellarni qurish orqali tendensiyalarni va fundamental omillarni sifatli o‘rganishgacha bo‘lgan bir necha bosqichlarni qamrab oldi. Mamlakatlararo qiyosiy tahlil o‘rganilayotgan ma’lumotlarga ko‘plab talablarni qo‘yadi. Xususan, statistik ma’lumotlarni qiyosiy tahlil qilishda barqaror guruh ichidagi va guruhlararo bog‘lanishlarga ega bo‘lgan va bir butun sifatida to‘plamni tavsiflovchi asosiy xossalarni saqlaydigan hodisalar elementlari yig‘indisi bo‘lgan struktura muhim rol o‘ynaydi (3-ilova). Ko‘plab davlatlar kabi mamlakatimizning ham tashqi savdo statistikasini tashkil etish va yuritish metodologiyasi bir necha bor o‘zgardi. Ushbu o‘zgarishlarga quyidagi asosiy omillar ta’sir ko‘rsatdi:

¹ Stat.uz - O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi ma’lumotlari asosida muallif tomonidan ishlab chiqildi.

- tashqi savdoni amalga oshirish shartlarining o'zgarishi, shuningdek uning mamlakat iqtisodiy hayotidagi roli va ahamiyati;
- tashqi iqtisodiy aloqalarning tashkiliy shakllari evolyutsiyasi;
- xalq xo'jalik hisobining shakl va usullarini takomillashtirish;
- xalqaro tashkilotlarning statistika sohasidagi faoliyati va mamlakatning xalqaro mehnat taqsimotidagi ishtirokining kuchayishi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tashqi iqtisodiy faoliyat statistikasining predmeti tashqi iqtisodiy faoliyatda yuz beradigan hodisa va jarayonlarning miqdoriy va sifat tomonlarini aniqlashdan iborat. Tashqi iqtisodiy faoliyat statistikasini o'rganadigan asosiy narsa tashqi savdo hisoblanadi. "Tashqi savdo faoliyati xalqaro tovarlar, ishlar(xizmatlar) savdosi sohasidagi tadbirkorlik faoliyatidir". Tashqi iqtisodiy faoliyat statikasida asosan tashqi savdo faoliyatining quyidagi ko'rsatkichlar va ularning boshqa ko'rsatkichlarga bog'liqligi, ta'siri va ulushlari sifat va miqdor jihatdan o'rganish muhim ahamiyat ega bo'lib, ularni quyidagi tartibda tahlil qilish lozim:

- a) mamlakat eksporti, importi, tashqi savdo aylanmasi;
- b) boshqa mamlakatlarning tashqi savdo statistikasi ma'lumotlari.

Tashqi iqtisodiy faoliyat statistikasi usuli har qanday iqtisodiy hodisa va jarayonlarni ketma-ket uchta bosqichga asoslangan holda statistik tadqiq qiladi. Tashqi iqtisodiy faoliyatda ijtimoiy-iqtisodiy hodisalar statistik tadqiqotining bosqichlari:

- a) ommaviy statistik kuzatish, ya'ni tashqi iqtisodiy faoliyatni tavsiflovchi birlamchi ma'lumotlarni to'plash;
- b) tashqi iqtisodiy faoliyatning turli sohalarini tavsiflovchi statistik ma'lumotlarni umumlashtirish va guruhlash;
- c) umumlashtiruvchi ko'rsatkichlarni hisoblash va ularni iqtisodiy va statistik tahlil qilish.

Kuzatuvlarni o'ziga xos xususiyatlariga ko'ra har xil turlarga bo'lish mumkin. Ikkita asosiy toifa - kesishma va panel datalarni kuzatishlar. Kross kuzatuvlar bir vaqtning o'zida yig'ilib, ma'lumotlarning oniy tasvirini beradi. Bundan farqli o'laroq, panel datalarni kuzatish uzoq vaqt davomida to'planadi, bu tadqiqotchilarga vaqt o'tishi bilan o'zgarishlar va tendensiyalarni kuzatish imkonini beradi. Bu farq tegishli tahlil usullarini tanlash va natijalarni to'g'ri talqin qilish uchun juda muhimdir.

Kuzatishlarni yig'ishning turli usullari mavjud, ularning har biri o'zining afzalliklari va kamchiliklariga ega. Umumiy usullarga so'rovlar, eksperimentlar va kuzatuv tadqiqotlari kiradi. So'rovlar tadqiqotchilarga ko'p sonli ishtirokchilardan tezda ma'lumotlarni to'plash imkonini beradi, tajribalar esa sabab-ta'sir munosabatlarini o'rnatish uchun boshqariladigan sharoitlarni ta'minlaydi. Boshqa tomondan, kuzatuv tadqiqotlari subyektlarni tabiiy muhitda hech qanday aralashmasdan kuzatishni o'z ichiga oladi, bu esa haqiqiy dunyo xatti-harakatlari haqida qimmatli tushunchalarni beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

13. Boks G.E.P., Jenkins G. Reinsel G.C. - Time Series Analysis: Forecasting and Control, fourth ed., Wiley, Oxford, 2008.
14. Yuksel S., Zengin S., (2016) - Causality relationship between import, export and growth rate in developing countries.
15. Adam S. - Wealth of Nations. Ware, England: Wordsworth Editions, 2012.
16. Bryus V. - Kanada: Tarix, geografiya, iqtisodiyot, madaniyat. 1985.
17. Grossman, J.N. (1999) The Meteoritical Bulletin, No. 83. Meteoritics and Planetary Science, 34, A169-A186.
18. Dadabayev O.Sh., Soatov S.S., Sagitov A.M. - Bojxona statistikasi va tizimli yahlil, 2021.
19. Mamatqulov G'.X. - Aholiga savdo xizmatlarini innovatsion rivojlantirishni ekonometrik modellashtirish (Qashqadaryo viloyati misolida). "Khwarezm travel" bosmaxonasi. .129 b. Urganch- 2025.
20. Sanginov Z.A. - Kichik tadbirkorlik subyektlarining tashqi savdo faoliyatdagi ishtiroki samaradorligini oshirish. "Publishing High Future" OK nashriyotida bosildi. 150 b. Toshkent - 2024 .
21. Hayitova N.I. - Tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarning statistik tadqiqi. "Davr Matbuot Savdo" MCHJ. 128 b. Toshkent-2025.



Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:

Ingliz tili muharriri:

Rus tili muharriri:

Musahhih:

Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich

Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich

Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li

Karimova Shirin Zoxid qizi

Sadikov Shoxrux Shuxratovich

Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, mart, 3-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta:

info@marketingjournal.uz

Bot:

[@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)

Tel.:

+998977838464, +998939266610

Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan



"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**



"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlataro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**